

AIŠKINAMASIS RAŠTAS
DĖL LIETUVOS RESPUBLIKOS ŽEMĖS GELMIŲ ĮSTATYMO NR. I-1034 16
STRAIPSNIO PAKEITIMO ĮSTATYMO, LIETUVOS RESPUBLIKOS VANDENS
ĮSTATYMO NR. VIII-474 9, 18, 25 STRAIPSNIŲ IR PRIEDO PAKEITIMO ĮSTATYMO
IR LIETUVOS RESPUBLIKOS MOKESČIO UŽ VALSTYBINIUS GAMTOS IŠTEKLIUS
ĮSTATYMO NR. I-1163 5, 6, 7, 8 STRAIPSNIŲ IR 2 PRIEDO PAKEITIMO ĮSTATYMO
PROJEKTŲ

1. Įstatymo projekto rengimą paskatinusios priežastys, parengto projekto tikslai ir uždaviniai:

Teikiamais Lietuvos Respublikos žemės gelmių įstatymo Nr. I-1034 16 straipsnio pakeitimo įstatymo, Lietuvos Respublikos vandens įstatymo Nr. VIII-474 9, 18, 25 straipsnių ir priedo pakeitimo įstatymo ir Lietuvos Respublikos mokesčio už valstybinius gamtos išteklius įstatymo Nr. I-1163 5, 6, 7, 8 straipsnių ir 2 priedo pakeitimo įstatymo projektais (toliau – Įstatymų projektai) siekiama reguliacinių ir ekonominių priemonių pagalba užtikrinti, kad paviršinio vandens išgavimas (naudojimas) netrikdytų paviršinio vandens telkinio hidrologinio režimo ir netrukdytų pasiekti geros vandens telkinio būklės ir atsisakyti išimčių vandens naudojimui, nustatytų šiuo metu teisės aktuose. Paviršinio vandens išteklių tausūs ir subalansuotas naudojimas ypač aktualus esant hidrologinėms sausroms, kurios Lietuvoje vis dažnesnės. Paviršinių vandens išteklių naudojimas laistymui, kuris būdingas sausuju laikotarpiu, ypač blogina hidrologinę vandens telkinio būklę ir daro žalą ekosistemoms. Atsižvelgiant į tai, kad požeminio vandens išteklių Lietuva turi pakankamai, tokiems tikslams kaip laukų drėkinimas ir daržininkystė paviršinio vandens išteklių naudojimą, esant sausroms, siūlytina keisti požeminio vandens ištekliams ar surenkamu lietaus vandeniu. Siekiant šių tikslų, siūloma nuo 2024 m. sausio 1 d. įvesti prievolę registruoti paviršinį vandenį naudojančių asmenų registracijos sąrašė ir padidinti mokesčio tarifą už paviršinį vandenį, naudojamą pramonei ir žemės ūkiui, nuo 0,003 iki 0,02 Eur/m³. Visų paviršinio vandens naudotojų registravimas suteiktų galimybę patogiai kaupti informaciją, reikalingą vandens apsaugos tikslams įgyvendinti, ir nustatyti vandens iš paviršinio vandens telkiniu išgavimo sąlygas. Tarifo padidinimas už paviršinį vandenį, naudojamą pramonei ir žemės ūkiui, skatintų tausesnį išteklių naudojimą, kas prisidėtų prie geresnės vandens telkiniu būklės ir ekosistemų apsaugos. Pažymėtina, kad geros vandens telkiniu būklės kriterijus šalyje atitinka tik 36,3 procentai visų paviršinių vandens telkiniu.

Siekiant išvengti administracinės naštos verslui didinimo, kuri atsirastų panaikinus esamą lengvatą ir nustačius reikalavimą, kad leidimas požeminio vandens išteklių naudojimui taip pat privalomas ir žemės ūkio veiklą vykdančioms ūkio subjektams, kurie išgauna mažiau kaip 100 kubinių metrų per parą vandens, numatyta ją mažinti atsisakant mokesčio deklaracijų teikimo kas ketvirtį ir pereinant prie metinio mokesčio deklaravimo ir mokėjimo.

Dabar paviršinių vandens išteklių naudojimui leidimas privalomas, kai iš telkinio išgaunama 100 m³ ir daugiau per parą vandens (išskyrus vandenį, naudojamą mėgėjų sodininkystės poreikiams, ir vandenį, naudojamą hidroenergijai išgauti hidroelektrinėse, kurių galia neviršija 10 MW). Išgaunant paviršinį vandenį stacionariomis vandens išgavimo priemonėmis, kai neprivaloma turėti leidimo, ar mobiliomis vandens išgavimo priemonėmis ir atitinkant aplinkos ministro nustatytus kriterijus, privaloma gauti aplinkosaugines sąlygas, o hidroelektrinių eksploatavimas yra reguliuojamas, vadovaujantis aplinkos ministro patvirtintomis Tvenkiniu eksploatavimo taisyklėmis. T. y. taikomi skirtingi reikalavimai ir licencijavimo tipai, norint naudoti paviršinį vandenį priklausomai nuo: vykdomos veiklos pobūdžio, naudojamo vandens kiekio, išgavimo būdo ar paviršinio vandens telkinio tipo. Tokia sistema apunkina informacijos, reikalingos vandens apsaugos tikslams įgyvendinti, valdymą ir aplinkos apsaugos reikalavimų kontrolės įgyvendinimą. Bendrosios

vandens politikos direktyvos¹ 11 straipsnio e dalyje nustatyta, kad imant gėlą paviršinį vandenį turi būti taikomos kontrolės priemonės ir vandens ėmimui turi būti gautas išankstinis leidimas. Šiuo metu esama sistema nėra tinkama efektyviam kontrolės priemonių taikymui.

Mokestį už paviršinio vandens išteklius moka ūkio subjektai, kuriems šių išteklių išgavimui privalomas leidimas. Nuo 2024 metų mokėtojų skaičius priklausytų nuo to, ar šių išteklių išgavimui reikalinga registracija, ar ne. Pagal siūlomus Vandens įstatymo pakeitimus, nustačius mažesnę ribą nuo kurios privaloma licencija (registracija), ir atitinkamai pakeitus Mokesčio už valstybinius gamtos išteklius įstatymą, atsirastų prievolė registruotiems paviršinio vandens naudotojams mokėti mokestį už išgautą paviršinio vandens kiekį. Nuo 2024 m. nustačius reikalavimą, pagal kurį registracija paviršinio vandens išteklių ūkinei komercinei veiklai būtina nuo pirmojo išgauto kubinio metro (atsisakant nustatyto limito 100 m³), o žemės ūkio veiklai nuo 10 m³, šiems ūkio subjektams atsirastų prievolė mokėti mokestį arba ieškoti kitų ekonomiškai palankesnių (pigėsių) sprendimų, pvz., mažinti naudojamo vandens apimtį, keisti paviršinio vandens naudojimą sausrų metu požeminio vandens ištekliais arba surenkamu lietaus vandeniu.

Nuo 2024 m. panaikinus išimtį, pagal kurią mažoms hidroelektrinėms (iki 10 MW) nereikalingas leidimas paviršinio vandens išteklių naudojimui, ir atsiradus registracijos prievolei, joms atitinkamai atsirastų prievolė mokėti mokestį už jų naudojamą paviršinį vandenį, taikant dabar nustatytą hidroenergetikai naudojamo vandens tarifą – 0,00001 Eur/m³, pagal kurį dabar moka didesnės nei 10 MW hidroelektrinės. Mažų iki 10 MW hidroelektrinių Lietuvoje yra 97, jų pagaminamas elektros energijos kiekis tik 0,2 % visos Lietuvos pagaminamos energijos. Bendra instaliuota elektros gamybos galia 26,6 MW per metus generuoja apie 78 GWh. Visose Lietuvos HE pagaminama apie 0,4 TWh/m., t. y. apie 4 % visos Lietuvoje pagaminamos elektros energijos, didžioji dalis pagaminama 2-jų didžiųjų virš 10 MW galios HE, kurios už paviršinį vandenį ir dabar moka mokestį.

Atkreiptinas dėmesys, kad mažoms iki 10 MW HE iki 2020 m. sausio 1 d. buvo teikiama parama kompensuojant dalį gamybos išlaidų (sąnaudų). Nuo 2020 m. panaikinus šią paramą dalis mažų hidroelektrinių taps nerentabiliomis ir labai tikėtina baigs savo veiklą anksčiau nei įsigalios reikalavimas dėl leidimo paviršinio vandens ištekliams naudojamiems hidroenergetikai, kuris sąlygotų mokesčio už paviršinio vandens išteklių mokėjimą visoms HE pagal esamą tarifą 0,00001 Eur/m³, kurį dabar mokama tik didžiosios HE.

Vertinant tai, kad mažosios hidroelektrinės pagamina labai nedidelę elektros energijos dalį, bet daro reikšmingą neigiamą poveikį aplinkai, nėra prasminga ūkio subjektus atleisti nuo mokesčio už naudojamą vandenį. Bendrosios vandens politikos direktyvos nustatomas reikalavimas, kad geros vandens būklės turi būti siekiama kiekviename upės baseine, koordinuojant visas priemones, taikomas ir paviršinio, ir požeminio vandens telkiniams. Aplinkos apsaugos agentūros vertinimu iš 97 mažųjų hidroelektrinių – 88 (90%) daro reikšmingą ir labai reikšmingą neigiamą poveikį upėms². Ši bei Aplinkos apsaugos departamento pateikta statistika dėl planinių ir neplaninių ūkio subjektų patikrinimų rodo, kad 2020 m. atlikus 78 patikrinimus iš kurių 65 atvejams (87%) nustatyti administracinių pažeidimų požymiai, kas tik patvirtina, kad valstybinei mažųjų hidroelektrinių kontrolei reikia aiškesnio teisinio reglamentavimo. Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacija pateikia „naudotojas-moka“ principą, kaip analogija „teršėjas moka“ principui, kuri yra taikoma gamtinių išteklių naudotojui, kurio veikla blogina ekosistemų, gamtinių išteklių būklę³. Didelė dalis ES valstybių užtvankų naudojimą hidroenergetikai reguliuoja leidimais, kurių galiojimo terminas varijuoja nuo 0 iki 100 metų⁴, Lietuvoje jokios užtvankų naudojimo leidimų sistemos nėra, todėl siūloma nustatyti registraciją.

¹ 2000 m. spalio 23 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2000/60/EB, nustatanti Bendrijos veiksmų vandens politikos srityje pagrindus (toliau – Bendroji vandens politikos direktyva).

² https://vanduo.old.gamta.lt/files/HE_lentele1615360553225.html

³ <https://stats.oecd.org/glossary/detail.asp?ID=2827#:~:text=OECD%20Glossary%20of%20Statistical%20Terms%20%2D%20User%2Dpays%20principle%20Definition&text=Definition%3A,of%20running%20down%20natural%20capital>

⁴ <https://www.ecrr.org/Publications/id/980>

Pagal atliktus preliminarinius vertinimus įplaukos dėl išaugusio mokesčio tarifo už paviršinio vandens išteklių naudojimą, taip pat dėl pakeistos leidimų išdavimo tvarkos paviršinio vandens išteklių naudojimui hidroenergijai sudarytų papildomai apie 0,5 mln. eurų per metus.

Požeminio vandens išteklių, naudojamų žemės ūkio veiklai tarifas 2020 m. liepos 1 d. priėmus Mokesčio už valstybinius gamtos išteklius įstatymo pakeitimus buvo sumažintas nuo 0,10 Eur/m³ iki 0,03 Eur/m³. Šis sumažintas tarifas dabar taikomas žemės ūkio veiklą vykdančioms ūkio subjektams, kurie išgauna ir naudoja 100 m³ ir daugiau per parą vandens. Šios išimties, įsigaliojusios 2020 m. liepos 1 d., siūloma laipsniškai atsisakyti teikiant kartu Žemės gelmių įstatymo projekto pakeitimą, kuriame numatoma, kad nuo 2024 m. leidimas požeminio vandens išteklių naudojimui žemės ūkio veikloje bus privalomas išgaunant 10 m³ ir daugiau vandens per parą, o nuo 2028 m. limitu iki kurio požeminio vandens išteklių naudojimui neprivalomas leidimas būtų iš viso atsisakyta, t. y. būtų laipsniškai atstatytas nuo 2015 m. iki 2020 m. liepos 1 d. galiojės reglamentavimas. Padaugėjus žemės ūkio subjektų, kuriems privalomas leidimas požeminio vandens išteklių naudojimui, o tuo pačiu ir mokančiųjų už šių išteklių naudojimą skaičiui, siekiant palengvinti mokestinę naštą šiam sektoriui, siūloma mažinti žemės ūkio veikloje naudojamo požeminio vandens išteklių tarifą nuo 0,03 iki 0,02 Eur/m³. Dėl šio pakeitimo įplaukos į biudžetą nesikeistų arba šis pokytis nebus reikšmingas, nes sumažėjusį tarifą kompensuotų padidėjęs mokesčių mokėtojų skaičius dėl siūlymo laipsniškai keisti atstatyti nuo 2015 m. galiojusią leidimų išdavimo tvarką – nustatius, kad nuo 2024 m. leidimas žemės ūkio veiklai naudojamo vandens išgavimui privalomas nuo 10 m³ ir nuo 2028 m. visais atvejais t.y. nuo pirmojo kubo (m³).

Siekiant vykdyti išteklių apskaitą ir kontroliuoti gavybos mastą bei išteklių kokybę tuose sektoriuose, kuriuose jo naudojimas yra augantis, siūloma, atsisakyti nepagrįstai sukurtų išimtinių sąlygų vienam sektoriui (sektoriaus daliai), diskriminuojant kitus sektorius jo atžvilgiu. Pažymėtina, kad leidimo naudoti požeminio vandens išteklius diferenciacija nuo 100 m³ sukuria diskriminacines ir konkurenciją iškreipiančias nuostatas. Todėl Žemės gelmių įstatymo Nr. I-1034 16 straipsnio pakeitimo įstatymo projektu siūloma suvienodinti leidimų naudoti požeminio vandens išteklius išdavimo sąlygas visiems ūkinę komercinę veiklą vykdančioms asmenims, atsisakant išimčių numatytų požeminio vandens išteklių naudojimui žemės ūkio veikloje. Ūkininko vykdoma veikla pagal Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų mokesčio įstatymo nuostatas prilyginama individualiai veiklai, t. y. – savarankiška bet kokio pobūdžio komercinė arba gamybinė veikla (*yra tam tikrų išimčių*). „Ūkinės komercinės veiklos“ sąvoka nei Žemės gelmių įstatyme, nei Mokesčio už valstybinius gamtos išteklius įstatyme neapibrėžta. Pagal Aplinkos apsaugos įstatymą „ūkinė veikla“ aiškinama plečiamai – „ūkinė ir kitokia veikla“. Teismai savo praktikoje, detalizuodami „ūkinės komercinės veiklos“ sąvokos turinį, remiasi teisės doktrina, „<...> teisės doktrinoje ūkinė komercinė veikla apibrėžiama kaip nuolatinė, savarankiška, t. y. savo rizika plėtojama, asmens veikla siekiant pelno, susijusi su daiktų pirkimu-pardavimu ar paslaugų teikimu kitiems asmenims už atlyginimą (žr. Valentinas Mikelėnas ir kt., Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys. Vilnius: Justitia, 2002. P. 23). Aiškinant paminėtą ūkinės komercinės veiklos sąvoką lingvistiškai, išskirtini tokie pagrindiniai ūkinei komercinei veiklai būdingi požymiai: pirma, tęstinumas, nuolatinis veikos pobūdis; antra, savarankiškumas, t. y. veikimas savo rizika ir savo vardu; trečia, atlygintinumas, t. y. veikla siekiama pelno, tam tikros ekonominės naudos (žr., pvz., Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2011 m. liepos 28 d. nutartį administracinėje byloje Nr. A575-2902/20011, 2011 m. lapkričio 14 d. sprendimą administracinėje byloje Nr. A62-3506/2011)“ (2012 m. rugsėjo 6 d. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis administracinėje byloje Nr. A-662-2755/2012).

Žemės ūkis vis dar laikomas vienu pagrindiniu tokių aplinkos komponentų kaip paviršinis vanduo ir dirvožemis teršėju, todėl atkreiptinas dėmesys, kad 2020 m. liepos 1 d. įsigaliojusi 2019 m. spalio 15 d. Nr. XIII-2481 Lietuvos Respublikos žemės gelmių įstatymo Nr. I-1034 nauja redakcija, kurios 16 straipsnio 2 dalies 2 punkte nustatyta nauja leidimų požeminio vandens ištekliams išgauti tvarka galimai prieštarauja Bendrosios vandens politikos direktyvos nuostatomis a) principams „teršėjas moka“ ir „sąnaudų susigrąžinimo“, b) reikalavimui užtikrinti, kad vandens kainų politika

skatintų vartotojus naudoti vandenį efektyviai ir aplinkosaugos tikslų pasiekimą pramonės, buitinio sektoriaus ir žemės ūkio srityse. Taip pat atkreiptinas dėmesys, kad kaimyninėse šalyse, Latvijoje ir Estijoje, leidimas požeminio vandens ištekliams reikalingas išgaunant 10 m³ ir daugiau per parą, Lenkijoje nuo 5 m³ per parą. Įvertinus kitų šalių taikomą praktiką matyti, kad tais atvejais, kai išgauti požeminio vandens ištekliai yra naudojami komerciniais tikslais, tokiems išteklių išgavimams yra reikalingas leidimas.

Vadovaujantis 2020 m. gegužės 25 d. Europos Parlamento ir Tarybos Reglamento ([ES](#) [2020/741](#)) dėl pakartotinio vandens naudojimo minimaliųjų reikalavimų nuostatomis, valstybė narė atsižvelgdama į atitinkamus kriterijus: geografines ir klimato sąlygas, su kitais vandens ištekliais susijusias problemas ir tų išteklių būklę, su vandens ištekliais susijusias aplinkos apsaugos ir išteklių sąnaudas, gali nuspręsti, kad netikslinga naudoti miestų nuotekas drėkinimui žemės ūkyje. Atsižvelgus į tai, Vandens įstatymo pakeitimo įstatymo 4 straipsnio 2 dalies pakeitimu siūloma įtvirtinti pagrindą, kuriuo vadovaujantis būtų priimamas sprendimas dėl miesto nuotekų naudojimo drėkinimui žemės ūkyje. Šio įstatymo pagrindu aplinkos ministras įgaliotų atitinkamą instituciją bendradarbiauti su užsienio valstybių institucijomis dėl centralizuotomis nuotekų surinkimo sistemomis surinktų nuotekų panaudojimo drėkinimui žemės ūkyje.

Tiesioginis buitinių, gamybinių, komunalinių nuotekų, nors ir išvalytų, išleidimas į gamtinę aplinką, ypač į nepratekamus vandens telkinius, keičia jų ekosistemas, blogina būklę, dėl azoto ir fosforo prietakos skatina uždumblėjimą. Tačiau vertinant vandens telkinių būklę nenustatyta, kad neleistiną neigiamą poveikį sukeltų išvalytų paviršinių (lietaus) nuotekų išleidimas. Todėl vertinant kaštų ir naudos analizės principu, tikslinga nustatyti išimtį ir leisti paviršines (lietaus) nuotekas tiesiogiai išleisti į vandens telkinius, nes šiuo metu galiojančio Vandens įstatymo 18 straipsnio 4 dalyje nustatytam reikalavimui įgyvendinti reikalingos investicijos nebūtų proporcingos pasiektam efektui dėl vandens telkinių būklės pagerėjimo. Be to, tiesioginis išvalytų paviršinių (lietaus) nuotekų išleidimas į vandens telkinius padės kompensuoti hidrologinių sausrų daromą poveikį vandens telkinių hidrologiniam režimui.

Įvertinus tai, kad šio mokesčio administravimo funkcijas, kaip numato Mokesčių administravimo įstatymas, atlieka Aplinkos ministerijos įgaliota institucija - Aplinkos apsaugos departamentas, siūloma patikslinti šio įstatymo nuostatas, numatant, kad šių mokesčių apskaičiavimo ir deklaravimo kontrolė būtų atliekama pagal kontrolę vykdančios institucijos pasitvirtintą tvarkos aprašą. Taip pat šiuo įstatymo pakeitimu konsultavimo ir informacijos teikimo mokesčių apskaičiavimo klausimais funkcijos deleguojamos Aplinkos apsaugos departamentui kaip jau šiuo metu yra mokesčio už aplinkos teršimą atveju.

Šiuo įstatymo projektu keičiamas deklaracijos už naudingąsias iškasenas, gruntą ir vandenį teikimo periodiškumas, vietoje ketvirtinių deklaracijų nustatant metinę, kuri būtų teikiama pasibaigus mokestiniam laikotarpiui.

2. Įstatymo projekto iniciatoriai (institucija, asmenys ar piliečių įgalioti atstovai) ir rengėjai:

Įstatymų projektų iniciatoriai Aplinkos ministerijos Europos Sąjungos investicijų ir ekonominių priemonių departamento (direktorius Inesis Kiškis, el. p. inesis.kiskis@am.lt) patarėja Virginija Kalesinskienė (tel. +370 696 95290, el. p. virginija.kalesinskiene@am.lt); Aplinkos ministerijos Taršos prevencijos politikos grupės (vadovas Vitalijus Auglys, el. p. vitalijus.auglys@am.lt) patarėja Valentina Tuskenytė (tel. +370 695 86821, el. p. valentina.tuskenyte@am.lt).

3. Kaip šiuo metu yra reguliuojami įstatymo projekte aptarti teisiniai santykiai:

Pagal Vandens įstatymą, asmenys, išgaunantys (planuojantys išgauti) 100 m³ ir daugiau vandens per parą iš vieno paviršinio vandens telkinio (išskyrus vandenį, naudojamą mėgėjų sodininkystės poreikiams, ir vandenį, naudojamą hidroenergijai išgauti hidroelektrinėse, kurių galia

neviršija 10 MW), privalo turėti taršos integruotos prevencijos ir kontrolės leidimą arba taršos leidimą ir už šiuos išteklius mokėti mokesį pagal jiems taikomą tarifą – 0,003 Eur/m³.

Mažoms iki 10 MW hidroelektrinėms ir sodininkų bendrijoms paviršinio vandens naudojimui leidimas neprivalomas, Išgaunant paviršinį vandenį stacionariomis vandens išgavimo priemonėmis, kai neprivaloma turėti leidimo, ar mobiliomis vandens išgavimo priemonėmis ir atitinkant aplinkos ministro nustatytus kriterijus privaloma gauti aplinkosaugines sąlygas, o hidroelektrinių eksploatavimas yra reguliuojamas, vadovaujantis aplinkos ministro patvirtintomis Tvenkinių eksploatavimo taisyklėmis, todėl ir mokesčio jos nemoka. Mokesčio tarifas nustatytas už paviršinį vandenį naudojamą hidroenergetikai – 0,0001 taikomas 10 MW ir didesnių hidroelektrinių naudojamam paviršiniam vandeniui.

Šiuo metu asmenims, naudojantiems paviršinį vandenį yra išduota: 16 taršos integruotos ir prevencijos kontrolės leidimų, 59 taršos leidimai, 29 sąlygos, eksploatuojama 97 hidroelektrinės iki 10 MW.

Požeminio vandens ištekliams, kurie naudojami žemės ūkio veikloje, mokeskis netaikomas, jei išgaunama mažiau nei 100 m³ vandens per parą, skaičiuojant metinį vidurkį. Išgaunantys 100 m³ ir daugiau požeminio vandens išteklių per parą, skaičiuojant metinį vidurkį, kurie naudojami žemės ūkio veiklai, privalo gauti leidimą šių išteklių naudojimui ir už išgautą kiekį mokėti mokesį taikydami tarifą – 0,03 Eur/m³.

2020 m. liepos 1 d. įsigaliojo nauja Žemės gelmių įstatymo redakcija, kuria buvo pakeista leidimų ištekliams išgauti tvarka. Šiuo metu Žemės gelmių įstatymo 16 straipsnio 2 dalyje nurodyta, kad leidimo naudoti požeminio vandens išteklius, kurį išduoda Lietuvos geologijos tarnyba prie Aplinkos ministerijos, nereikia šiais atvejais:

1) jeigu asmuo šeimos, namų ūkio reikmėms arba nekomercinei ūkinei veiklai vykdyti išgauna iš požeminio vandens vandenvietės, kurioje yra vienas gręžinys arba keli gręžiniai, mažiau kaip 10 m³ gėlo požeminio vandens per parą, skaičiuojant metinį vidurkį;

2) jeigu žemės ūkio veiklą, išskyrus žemės ūkio produktų perdirbimą ir iš jų pagamintų maisto ar ne maisto produktų realizavimą, vykdančias asmuo išgauna iš požeminio vandens vandenvietės, kurioje yra vienas gręžinys arba keli gręžiniai, mažiau kaip 100 m³ gėlo požeminio vandens per parą, skaičiuojant metinį vidurkį.

Žemės ūkio veiklą, išskyrus žemės ūkio produktų perdirbimą ir iš jų pagamintų maisto ar ne maisto produktų realizavimą, vykdančias asmuo, išgaunantis vidutiniškai 99 m³/per parą požeminio vandens, skaičiuojant metinį vidurkį, mokesčio už šių išteklių naudojimą nemoka. Tuo tarpu kiti privalo turėti leidimą ir mokėti mokesčius: juridiniai asmenys nuo pirmo išgauto kubo; fiziniai asmenys išgaunantys 10 m³ ir daugiau gėlo požeminio vandens per parą, skaičiuojant metinį vidurkį.

Vandens įstatymo 18 straipsnio 4 dalyje nustatyta, kad nuo 2025 m. sausio 1 d. asmenims, kurie iki 2019-11-01 turėjo taršos integruotos prevencijos kontrolės leidimus arba taršos leidimus išleisti nuotekas tiesiai į ežerus ir (arba) į juos įtekančias upes mažesniu kaip 500 m atstumu iki ežero, ir nuo 2030 m. sausio 1 d. asmenims, kurie iki 2019-11-01, nepažeisdami teisės aktų reikalavimų, išleido nuotekas tiesiai į ežerus ir (arba) į juos įtekančias upes mažesniu kaip 500 m atstumu iki ežero, toks nuotekų išleidimas į vandens telkinius bus draudžiamas.

Pagal esamas įstatymo nuostatas mokesčiai už naudingąsias iškasenas, gruntą ir vandenį deklaruojamas ir mokamas kas ketvirtį.

Mokesčio už valstybinius gamtos išteklius kontrolės funkciją – patikrinimus dėl šio mokesčio apskaičiavimo ir deklaravimo teisingumo vykdo Aplinkos apsaugos departamentas pagal aplinkos ministro nustatytą tvarką.

4. Kokios siūlomos naujos teisinio reguliavimo nuostatos ir kokių teigiamų rezultatų laukiama:

Lietuvos Respublikos žemės gelmių įstatymo Nr. I-1034 16 straipsnio pakeitimo įstatymo projektu siūloma nustatyti, kad:

1. nuo 2024 m. sausio 1 d. leidimo naudoti gėlą požeminį vandenį nereikia:

1) jeigu asmuo šeimos, namų ūkio reikmėms arba nekomercinei ūkinei veiklai vykdyti išgauna iš požeminio vandens vandenvietės, kurioje yra vienas gręžinys arba keli gręžiniai, mažiau kaip 10 m^3 gėlo požeminio vandens per parą, skaičiuojant metinį vidurkį;

2) jeigu žemės ūkio veiklą, išskyrus žemės ūkio produktų perdirbimą ir iš jų pagamintų maisto ar ne maisto produktų realizavimą, vykdančias asmuo išgauna iš požeminio vandens vandenvietės, kurioje yra vienas gręžinys arba keli gręžiniai, mažiau kaip 10 m^3 gėlo požeminio vandens per parą, skaičiuojant metinį vidurkį;

2. nuo 2028 m. sausio 1 d. leidimo naudoti gėlą požeminį vandenį nereikia, jeigu asmuo šeimos, namų ūkio reikmėms arba nekomercinei ūkinei veiklai vykdyti išgauna iš požeminio vandens vandenvietės, kurioje yra vienas gręžinys arba keli gręžiniai, mažiau kaip 10 m^3 gėlo požeminio vandens per parą, skaičiuojant metinį vidurkį.

Tikimasi, kad siūlomi pakeitimai prisidės prie atsakingesnio ir racionalaus požeminio vandens išteklių naudojimo.

Siekiant užtikrinti, kad paviršinio vandens išgavimas netrikdytų paviršinio vandens telkinio hidrologinio režimo ir neblogintų jo būklės, siūloma Mokesčio už valstybinius gamtos išteklius įstatymo 5, 8 straipsnių ir 2 priedo įstatymo pakeitimo projekte už pramonei ir žemės ūkiui naudojamą paviršinį vandenį padidinti mokesčio tarifą nuo 0,003 iki 0,02 Eur/ m^3 .

Lietuvos Respublikos vandens įstatymo Nr. VIII-474 9, 18, 25 straipsnių ir priedo pakeitimo įstatymu siūloma nustatyti, kad nuo 2024 m. sausio 1 d. asmuo, naudojantis (planuojantis naudoti) vandenį iš paviršinio vandens telkinio, įskaitant paviršinio vandens paėmimą energetikai, pramonei, suskystintų gamtinių dujų importo terminalo ir žuvininkystės veiklai, privalo būti registruotas. Įtvirtinus minėtus pakeitimus už išgautą vandenį nuo 2024 m. sausio 1 d. turės mokėti visi, kuriems pagal naujus reikalavimus privaloma registracija šių išteklių išgavimui. Registracija neprivaloma, jeigu asmuo šeimos, namų ūkio reikmėms arba nekomercinei ūkinei veiklai vykdyti išgauna (planuoja išgauti) mažiau kaip 10 m^3 vandens per parą arba. Žemės ūkio sektoriui taikomas pereinamasis laikotarpis nuo 2024 m. sausio 1 d. iki 2028 m. sausio 1 d. Šiuo laikotarpiu asmenims, vykdančioms žemės ūkio veiklą, išskyrus žemės ūkio produktų perdirbimą ir iš jų pagamintų maisto ar ne maisto produktų realizavimą, registracija nebūtų privaloma, kai išgaunama mažiau kaip 10 m^3 vandens parą; nuo 2028 m. sausio 1 d. žemės ūkio sektoriui registracija ir mokestis už paviršinio vandens naudojimą būtų privalomas nuo pirmojo išgaunamo kubinio metro. Atsižvelgiant į tai, kad kai kurios žemės ūkio srityse, pvz., augalininkystėje laistymui, vanduo naudojamas tik sezoniskai, vandens kiekis apskaičiuojamas per mėnesį išgaunamo vandens kiekį padalinus iš mėnesio dienų skaičiaus. Siekiant nedidinti administracinės naštos asmenims jau naudojantiems paviršinį vandenį ir turintiems leidimus ir leidime esančių duomenų pakanka registracijai, numatoma, kad juos į paviršinį vandenį naudojančių asmenų registracijos sąrašą įrašys Aplinkos apsaugos agentūra, vadovaudamasi leidimuose esančia informacija.

Taip pat siūloma panaikinti leidimo išdavimo ribą bei taikomą išimtį pagal kurią leidimas neprivalomas paviršinio vandens išteklių naudojimui mažoms hidroelektrinėms ir joms taikyti dabar įstatyme nustatytą 0,00001 Eur/ m^3 tarifas dėl ko būtų apmokestintos ir mažos hidroelektrinės. Kaimyninėje Latvijoje šis mokestis yra 0,00009 Eur/ m^3 .

Atsisakius galiojančių paviršinio vandens apmokestinimo išimčių ir išplėtus leidimų gavėjų ratą bus tiksliau apskaitomas paviršinio vandens išgavimas ir panaudojimas, skatinamas racialesnis paviršinio vandens naudojimas, efektyviau surenkama informacija apie iš paviršinių vandenų telkinių išgaunamą vandens kiekį ir atitinkamai taikomos savalaikės Bendrojoje vandens politikos direktyvoje numatytos vandens apsaugos priemonės. Siekiant parinkti efektyviausią paviršinio vandens licencijavimo būdą buvo išnagrinėtos 5 alternatyvos ir nulinė alternatyva (vertinimas pridedamas), kai esamas reguliavimas nekeičiamas. Įvertinus teigiamus ir neigiamus aspektus, nustatyta, kad labiausiai tinkamas yra licencijavimas registracijos būdu (I alternatyva). Asmenis, turintiems taršos integruotos ir prevencijos kontrolės ar taršos leidimus numatomas vienerių metų pereinamasis laikotarpis.

Dėl siūlomo keisti leidimų išdavimo už požeminio vandens išteklių naudojimą reglamentavimo, pagal kurį būtų laipsniškai atsisakoma žemės ūkio sektoriui taikomos leidimui gauti numatytos išimties (įtvirtintos 2020 m. liepos 1 d.) ir šia leidimo išdavimo ribą nuo 2024 m. sumažinus nuo 100 m³ iki 10 m³ per parą, skaičiuojant metinį vidurkį, o 2028 m. šią ribą panaikinus iš viso, kai leidimas privalomas be išlygų nuo pirmojo išgaunamo kubinio metro (tokia pati tvarka nuo 2015 m. galioja juridiniams asmenims), didės apmokestinamojo vandens naudojamo žemės ūkio veikloje kiekis ir mokančiųjų už požeminių išteklių naudojimą skaičius. Siekiant mažinti šiam sektoriui administracinę naštą ir sudaryti sąlygas prisitaikyti prie naujų reikalavimų, siūloma požeminio vandens, naudojamo žemės ūkio veiklai, tarifą sumažinti nuo 0,03 iki 0,02 Eur/m³.

Siūloma nustatyti, kad šiuo metu Vandens įstatymo 18 straipsnio 4 dalyje nustatytas draudimas nebūtų taikomas asmenims, tiesiogiai į vandens telkinius išleidžiantiems paviršines (lietaus) nuotekas. Patvirtinus šį siūlymą, neleistino neigiamo poveikio vandens telkiniams nenumatoma, tačiau būtų išvengta neproporcingai didelių (palyginus su galimu efektu vandens telkinių būklei) investicijų ir būtų sudaromos galimybės kompensuoti hidrologinių sausrų daromą poveikį vandens telkiniams.

Nustačius, kad deklaracijos yra teikiamos ne kas ketvirtį, o kas metai būtų sumažinta administracinė našta verslui.

5. Numatomo teisinio reguliavimo poveikio vertinimo rezultatai (jeigu rengiant įstatymo projektą toks vertinimas turi būti atliktas ir jo rezultatai nepateikiami atskiru dokumentu), galimos neigiamos priimto įstatymo pasekmės ir kokių priemonių reikėtų imtis, kad tokių pasekmių būtų išvengta:

Priėmus įstatymų projektus neigiamų pasekmių nenumatoma.

6. Kokią įtaką priimtas įstatymas turės kriminogeninei situacijai, korupcijai:

Priimti įstatymų projektai įtakos korupcijai ir kriminogeninei situacijai neturės.

7. Kaip įstatymo įgyvendinimas atsilieps verslo sąlygoms ir jo plėtrai:

Priimti įstatymo projektai turės įtakos ūkio subjektams naudojančiams paviršinį vandenį pramonei ir žemės ūkiui, kurių išgavimui jau dabar privalomas leidimas, taip pat naujiems ūkio subjektams, kurie išgauna mažiau nei 100 m³ per parą vandens, tačiau pasikeitus reguliavimui bus privaloma registracija, o kartu su ja ir prievolė mokėti mokesť. Paviršinio vandens naudojimo taisyklių pakeitimas dėl ko būtų išplėstas leidimo turėtojų ir mokesčio mokėtojų ratas didžiausią įtaką turėtų daug vandens naudojančiams jau dabar mokantiems mokesť už pramonei ir žemės ūkiui naudojamą paviršinį vandenį, taip pat ūkiams užsiimantiems daržininkyste ir ūkiams, kurie drėkinimui naudoja paviršinį vandenį ir už jį dabar nieko nemoka. Padidinus mokesčio tarifą už paviršinį vandenį pramonei ir žemės ūkiui mokėtojams sąskaitos padidėtų 6,5 karto, tačiau atsižvelgus į suvartojamus kiekius ir tarifo dydį bei mokančiųjų skaičių absoliučia suma (išraiška) šis padidėjimas nebus didelis – nuo 91 tūkst. iki 600 tūkst. eurų per metus, jei nebus keičiama elgsena ir neieškoma kitų būdų kaip mažinti paviršinio vandens naudojimą.

Tačiau visiems verslo subjektams siūloma taikyti vienodas sąlygas, tiems, kurie dabar nemokamai naudojami ištekliams ir kurie už šiuos išteklius moka mokesť.

Žemės gelmių įstatymo pakeitimai, kuriais numatom laipsniškai atsisakyti lengvatos taikomos žemės ūkio veiklos vykdytojams, kuriems leidimas neprivalomas, jei išgaunama mažiau kaip 100 m³ per parą požeminio vandens išteklių ir tokiu būdu išplečiant tiek leidimų turėtojų, tiek ir mokesčio mokėtojų ratą, tačiau tai būtų kompensuojama sumažinant jau dabar šiam sektoriui taikomą daugiau nei 3 kartus mažesnę mokesť dar daugiau jį sumažinant iki 0,02 Eur/m³. Sumažintas mokesčio tarifas turėtų kompensuoti atskiram ūkio subjektui atsiradusią mokesstinę naštą, bet bendra našta nedidėtų. Atsižvelgiant į tai, kad iki 2020 m. liepos 1 d. galiojęs reglamentavimas numatė, kad žemės ūkio veiklą vykdančiams asmenims leidimas naudoti požeminio vandens išteklius buvo privalomas nuo pirmojo kubo (m³), manytina, kad bendrai administracinė našta minėtiems ūkio

subjektams žymiai neišaug, kadangi didžioji dalis tokių žemės ūkio subjektų, kuriems pagal dabar galiojančią teisinę reglamentavimą neprivalomas leidimas, jau turi leidimus vadovaujantis ankstesniu reglamentavimu, tiesiog jiems neprivaloma mokėti mokesčio už išgautus požeminio vandens išteklius, taip pat dalis žemės ūkio subjektų vadovaujantis požeminio vandens išteklių naudojimą reglamentuojančiais teisės aktais (išgaunantys ar planuojantys išgauti 10 m³ ir daugiau požeminio vandens išteklių) teikia metines ataskaitas apie požeminio vandens išteklių naudojimą, todėl tikėtina, kad tik visiškai naujai pradėdant vykdyti veiklą administracinė našta atsirastų. Priėmus siūlomą Vandens įstatymo 18 straipsnio 4 dalies pakeitimą, tiesiogiai į vandens telkinius paviršines (lietaus) nuotekas išleidžiantiems asmenims nereikės numatyti investicijų ir įgyvendinti atitinkamas technines priemones.

Sumažės administracinė našta dėl retesnio deklaracijų teikimo periodiškumo, t. y. atsisakius ketvirtinių deklaracijų ir nustačius metines. Taip pat bus galima vykdyti vieną apskaitą, tiek teikiant informaciją Lietuvos geologijos tarnybai, tiek pildant mokesčio deklaracijas.

8. Įstatymo inkorporavimas į teisinę sistemą, kokius teisės aktus būtina priimti, kokius galiojančius teisės aktus reikia pakeisti ar pripažinti netekusiais galios:

Įstatymų priimti nereikės.

9. Ar įstatymo projektas neprieštaruoja strateginio lygmens planavimo dokumentams

Įstatymų projektai neprieštaruoja strateginio lygmens planavimo dokumentams. Projektai parengti siekiant įgyvendinti Aštuonioliktosios Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos nuostatų įgyvendinimo plano, patvirtinto Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2021 m. kovo 10 d. nutarimu Nr. 155 „Dėl aštuonioliktosios Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos nuostatų įgyvendinimo plano patvirtinimo“, II skyriaus VI misijos 6.1.4 veiksmą.

10. Ar įstatymo projektas parengtas laikantis Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos, Teisėkūros pagrindų įstatymų reikalavimų, o įstatymo projekto sąvokos ir jas įvardijantys terminai įvertinti Terminų banko įstatymo ir jo įgyvendinamųjų teisės aktų nustatyta tvarka:

Įstatymų projektai parengti laikantis Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos, Teisėkūros pagrindų įstatymų reikalavimų.

11. Ar įstatymo projektas atitinka Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos nuostatas ir Europos Sąjungos dokumentus:

Atitinka.

12. Jeigu įstatymui įgyvendinti reikia įgyvendinamųjų teisės aktų, – kas ir kada juos turėtų priimti:

Įstatymų projektų įgyvendinimui Aplinkos ministerija ne vėliau kaip iki 2023 m. birželio 30 d. turės pakeisti šiuos įgyvendinamuosius teisės aktus:

Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2014 m. kovo 6 d. įsakymą Nr. D1-259 „Dėl Taršos leidimų išdavimo, pakeitimo ir galiojimo panaikinimo taisyklių patvirtinimo“;

Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2013 m. liepos 15 d. įsakymą Nr. D1-528 Dėl Taršos integruotos prevencijos ir kontrolės leidimų išdavimo, pakeitimo ir galiojimo panaikinimo taisyklių patvirtinimo“;

Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 1997 m. birželio 25 d. įsakymą Nr. 109 „Dėl Tvenkinių naudojimo ir priežiūros tipinių taisyklių (LAND 2-95) patvirtinimo“;

Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2008 m. birželio 2 d. įsakymą Nr. D1-302 „Dėl paviršinių vandens telkinių naudojimo vandeniui išgauti tvarkos aprašo patvirtinimo“.

Įstatymų projektų įgyvendinimui Aplinkos ministerija kartu su Valstybine mokesčių inspekcija prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos ne vėliau kaip iki 2023 m. birželio 30 d. turės pakeisti Lietuvos Respublikos aplinkos ministro ir Valstybinės mokesčių inspekcijos prie

Lietuvos Respublikos finansų ministerijos viršininko 2006 m. gruodžio 27 d. įsakymu Nr. D1-614/VA-99 patvirtintas „Mokesčio už naudingąsias iškasenas, vandenį ir gruntą deklaracijos KIT708 KIT708 formos ir jos papildomo lapo KIT708P formos užpildymo ir pateikimo taisyklės“.

Taip pat pripažinti netekusiu galios 2021 m. birželio 7 d. aplinkos ministro įsakymą Nr. D1-347 „Dėl Mokesčio už valstybinius gamtos išteklius mokestinio patikrinimo atlikimo, rezultatų įforminimo ir jų patvirtinimo tvarkos aprašo patvirtinimo“.

Aplinkos apsaugos departamentas prie Aplinkos ministerijos iki 2022 m. liepos 1 d. turės priimti mokesčio už valstybinius gamtos išteklius apskaičiavimo patikrinimams atlikti ir konsultavimui vykdyti reikalingus tvarkos aprašus.

13. Kiek valstybės, savivaldybių biudžetų ir kitų valstybės įsteigtų fondų lėšų prireiks įstatymui įgyvendinti, ar bus galima sutaupyti (pateikiami prognozuojami rodikliai einamaisiais ir artimiausiais 3 biudžetiniais metais):

Įstatymų projektų įgyvendinimui papildomo valstybės lėšų poreikio nenumatoma.

14. Įstatymo projekto rengimo metu gauti specialistų vertinimai ir išvados:

Įstatymo projekto rengimo metu specialistų vertinimų ir išvadų negauta.

15. Reikšminiai žodžiai, kurių reikia šiam projektui įtraukti į kompiuterinę paieškos sistemą, įskaitant Europos žodyno „Eurovoc“ terminus, temas bei sritis:

„paviršinis vanduo“, „požeminis vanduo“, „leidimas“, „registracija“, „mokesčio tarifas“, „nuotekos“.

16. Kiti, iniciatorių nuomone, reikalingi pagrindimai ir paaiškinimai:

Įstatymų projektų rengimo metu Aplinkos ministerijoje sudaryta darbo grupė, kuriai buvo pavesta iki 2021 m. rugpjūčio 16 d. parengti ir pateikti Lietuvos Respublikos Vyriausybei Mokesčio už aplinkos teršimą įstatymo, Motorinių transporto priemonių registracijos mokesčio įstatymo, Mokesčio už valstybinius gamtos išteklius įstatymo, Žemės gelmių įstatymo, Vandens įstatymo, o prireikus ir kitų teisės aktų pakeitimų projektus, įgyvendinančius Vyriausybės programos nuostatų plano 6.1.4 veiksmą. Rengiant minėtų įstatymų projektus atsižvelgta į Darbo grupės, sudarytos Ministro Pirmininko 2020 m. vasario 12 d. potvarkiu Nr. 29, priimtą Lietuvos Respublikos nacionalinio energetikos ir klimato srities veiksmų plano 2021–2030 m. įgyvendinimui koordinuoti ir „Žaliojo kurso“ darbotvarkės klausimams spręsti 2021 m. birželio 7 d. posėdžio protokolą Nr. LV-262.